
ЗМІСТ

Передмова до першого видання першого тому	8
Передмова до першого видання другого тому	17
Карти і малюнки	19
Список ілюстрацій	21
Примітки до ілюстрацій	23
Абревіатури	27
Хронологічна таблиця	33

ТОМ I ВІД ПОЧАТКІВ ДО 1795 р.

Частина перша

Вступ. Від початків до 1572 р.

1. MILLENIUM.	Тисяча років історії	45
2. POLSKA.	Польська земля	64
3. PIAST.	Полянська династія (до 1370 р.)	93
4. ANJOU.	Зв'язок з Угорщиною (1370—1386 рр.)	125
5. JOGALIA.	Унія з Литвою (1386—1572 рр.)	132

Частина друга

Життя і смерть Польсько-Литовської Речі Посполитої (1569-1795 рр.)

6. ANTEMURALE.	Бастіон християнського світу	165
7. SZLACHTA.	Шляхетський рай	195
8. HANDEL.	Польська зернова торгівля	237
9. MIASTO.	Пертурбації міського життя	265
10. ANARCHIA.	Шляхетська демократія	285
11. SERENISSIMA.	Дипломатія в Польсько-Литовській державі	322
12. VALOIS.	Французький експеримент (1572—1575 рр.)	351
13. BATHORY.	Трансильванський переможець (1576—1586 рр.)	357
14. VASA.	Зв'язок зі Швецією (1587—1668 рр.)	366
15. MICHAŁ.	Австрійський кандидат (1669—1673 рр.)	394
16. SOBIESKI.	Турецький пострах (1674—1696 рр.)	396
17. WETTIN.	Саксонська доба (1697—1763 рр.)	410
18. AGONIA.	Кінець російського протекторату (1764—1795 рр.)	425

ТОМ II ВІД 1795 р. ДОНИНІ

Частина перша

Польща знищена й відбудована (1795—1945 рр.)

1. NARÓD.	Розвиток сучасної нації (1772—1945 рр.).....	455
2. ROSSIJA.	Російська частина Польщі (1772—1918 рр.).....	511
3. PREUSSEN.	Прусська частина Польщі (1772—1918 рр.).....	533
4. GALICIA.	Австрійська частина Польщі (1773—1918 рр.).....	552
5. FABRYKA.	Процес індустріалізації.....	569
6. LUD.	Піднесення простолюду.....	581
7. KOŚCIÓŁ.	Римо-католицька церква в Польщі.....	602
8. KULTURA.	Освіта і культурна спадщина.....	616
9. ŻYDZI.	Єврейська громада.....	626
10. WOJSKO.	Військова традиція.....	646
11. EMIGRACJA.	Польська еміграція.....	652
12. VARSOVIE.	Герцогство Варшавське (1807—1815 рр.).....	666
13. KONGRESÓWKA.	Королівство Польське (1815—1864 рр.).....	675
14. CRACOVIA.	Краківська республіка (1815—1846 рр.).....	694
15. WIOSNA.	Весна інших народів (1848 р.).....	699
16. RÊVERIES.	Відлига і Січневе повстання (1855—1864 рр.).....	704
17. REWOLUCJA.	Револуція і реакція (1904—1914 рр.).....	720
18. FENIKS.	Відродження польської держави (1914—1918 рр.).....	727
19. NIEPODLEGŁOŚĆ.	Двадцять років незалежності (1918—1939 рр.).....	739
20. GOLGOTA.	Польща в Другій світовій війні (1939—1945 рр.).....	770
21. GRANICE.	Сучасні польські кордони (1919—1945 рр.).....	813

Частина друга

Сучасна Польща після 1944 р.

22. PARTIA.	Комуністичний рух.....	847
23. POLSKA LUDOWA.	Польська “Народна Республіка” (після 1944р.).....	859
24. SOLIDARNOŚĆ.	Декада Солідарності.....	927
25. WOLNOŚĆ.	Відновлена свобода, 1990—2000 рр.....	954
Постскрипtum.....		964
Примітки.....		970
Показчик географічних та етнографічних назв.....		1024
Показчик імен та прізвищ.....		1045

1

MILLENIUM

Тисяча років історії

Найдавніший письмовий документ із тієї частини Європи, яку тепер називають Польщею, датовано десь 965 або 966 р. Тієї пори Ібрагім ібн Якуб, мавританський єврей із Торгоси в Іспанії, брав участь у посольстві, яке кордовський каліф вислав до Центральної Європи. Він навідав Прагу й, можливо, Краків, що належав тоді до королівства чехів. Фрагменти його розповіді були відомі пізнішим арабським географам:

“Земля слов’ян простягається від Сирійського моря до океану на півночі... Там живуть численні племена, всі вони різняться між собою... Тепер у них чотири королі: король болгар; Боеслав, король Фараги [Праги], Боєми [Богемії] і Карако [Кракова]; Мешко, король Півночі; і Након на кордоні з Заходом...”

Що стосується королівства Мешка, це найбільша з їхніх земель. У ній є багато харчів, м’яса, меду та риби. Податки, що їх збирає король з торговельних товарів, використовують для забезпечення його челяді. Він має три тисячі озброєних людей, поділених на дружини... й забезпечує їх усім, чого вони потребують: одягом, кінними і зброєю... Посаг має дуже велике значення для слов’ян, і тут вони дуже близькі до звичаїв берберів. Коли чоловік має кілька доньок або двійко синів, доньки стають джерелом багатства, а сини — причиною великої шани.

Загалом слов’яни брутальні і схильні до войовничості. Якби не чвари поміж ними, спричинені розмаїттям племен і поділом на роди, жоден народ не дорівнявся б до їхньої сили. Вони живуть на найбагатших землях, придатних для оселення, які щедро забезпечують засоби для існування. Надто надзвичайно завзяті в сільському господарстві... Їхні суходільні й морські торговельні зв’язки доходять до Русі й Константинополя...

Слов’янські жінки, вийшовши заміж, не чинять перелобу. Та коли дівчина закохається в якогось чоловіка, то йде до нього й задовольняє свою жагу. Якщо чоловік одружується з дівчиною й виявляє, що вона незаймана... то каже їй: “Якби в тобі було щось добре, чоловіки б жадали тебе і ти вже, певне, знайшла б когось, хто б відібрав твою незайманість”. Потім він відсилає її назад і звільняється від неї.

Слов’янські землі найхолодніші. Коли ночі місячні, а дні ясні, настають найлютіші морози... Криниці й ставки вкриті твердим шаром криги і стають наче камінь. Коли люди дихають, на їхніх бородах утворюються крижинки, — здається, ніби вони скляні...

Власне купалень там немає, але слов’яни використовують дерев’яні хижки (для купань). Будують кам’яну грубку і, нагрівши її, поливають її водою... У руках вони держать жмуток трави і розганяють навколо пару. Тоді їхні пори розкриваються, і всі зайві речовини видаляються з тіла. Ту хижку називають *аль-істба*.

Слов'янські королі їздять у великих возах на чотирьох колесах. З чотирьох кутків воза тягнуться ланцюги, й на них висить коліска, тож пасажирів не трусить... Такі самі вози вони роблять і для хворих та калік...

Слов'яни воюють із візантійцями, франками і лангобардами, а також з іншими народами, маючи в битвах різний ступінь успіху”.

Зрозуміло, що Мешко I, король Півночі, або “Меско”, як називали його чеські господарі Ібрагіма, дуже цікавив гостя з Іспанії. Того самого року, коли кордовське посольство прибуло до Праги, Мешко заручився з Дубравкою, донькою чеського короля, й повіз її до свого польського дому в Познані. Наступного року, виконуючи частину шлюбної угоди, він зрікся поганської релігії своїх предків і повернувся до християнської віри. Мешко аж ніяк не був тим національним монархом, якого уявляли собі романтики XIX ст. Він був проводирем полян, одного з численних слов'янських племен тодішньої доби. Він був військовим ватажком, територія якого, змінюючись, відображувала не що інше, як мінливість воєнного успіху. Він був не менш готовий сплюндрувати своїх різноманітних слов'янських сусідів, ніж, коли траплялася нагода, об'єднуватися з німцями або чехами. З усіх його звитяг, як і звитяг його онука Кнуда в Данії та Англії, постійним набутком було тільки хрещення. Одним цим актом він увів свій народ у світ західної культури й латинської письменності. Він підготував шлях для створення за доби панування наступного короля польської церковної митрополії з центром у Гнезно. Він започаткував задокументовану історію поляків, що тривала, не уриваючись, відтоді аж донині.

* * * * *

Події, які відбулися протягом тисячі років, не менше лякають історика, що має висвітлити їх, ніж читача, що прагне дізнатися про них. Вони надто складні, щоб їх можна було зрозуміти одним масивом, і коли їх подати одним блоком, будуть просто нестравні. Отже, їх звичайно поділяють на хронологічні групи, або періоди. На думку деяких істориків, така “періодизація” — не більше ніж емпірична вправа, як-от праця шеф-кухаря, що поділяє харчі на окремі страви, поєднуючи інгредієнти відповідно до свого індивідуального мистецтва й диктату травлення. На думку інших істориків, це набагато серйозніше питання, яким керують закони філософії та науки. Це одне з неминучих завдань історичного ремесла. Спосіб, яким його здійснюють, з'ясовує дуже багато, і то не тільки про історію, а й про історика.

Найдавніші автори, які писали про історію, не намагалися періодизувати свій предмет. Як до хроністів до них часто ставилися зневажливо, бо, мовляв, їхні уривки, легенди й церковні оповідки “надуживали привілей вигадки”. В Польщі, як і в решті Європи, то були переважно вчені клірики, що писали латиною про героїв віри або славу панівного дому. Гал Анонім (п. 1118) був ченцем-бенедиктинцем з Франції, що розповів про королювання Болеслава Кривоустого. Вінценти Кадлубек, відомий ще як метр Венсан (п. 1223), свого часу студент Сорбони та єпископ краківський, склав хроніку на кшталт Тита Лівія,